

תורת הבטחון - פרשת קדושים

בענין האמונה - כלל כל התורה כולה

לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה' (יט, יח)

ידועים דברי חז"ל: "ואהבת לרעך כמוך - רבי עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה", ע"כ. וכעין זה מצינו בגמ' שבת (לא, א): "מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור", ע"כ. וביארו המפרשים, שכוונת הלל - למאמר זה שאמרו חז"ל: "ואהבת לרעך כמוך" הוא כלל גדול בתורה. ודברי הגמ' תמוהים מאוד, דלכאוי זה נכון דזהו הכלל כלפי המצוות הנוגעות לעניני בין אדם לחבירו, אבל מדוע זהו הכלל של כל התורה כולה, הרי לא איכלל בהך כלל עניני בין אדם למקום? ועוד יותר קשה, דמדוע שאר כל התורה הוא פירושו של "ואהבת לרעך כמוך"?

אמונה כלל כל התורה כולה

והנראה לבאר, דהנה מצינו שכלל כל התורה כולה היא האמונה בהשי"ת כדאיתא בגמ' (מכות כד, א): "בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו', בא ישעיהו והעמידן על שש וכו', בא מיכה והעמידן על שלש וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה", ע"כ. וכן האריך הגר"א בכמה מקומות, וז"ל במשלי (כב, יט): "ועיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה' כמ"ש וישומו באלהים כסלם וגו', והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם, והוא כלל כל המצוות וכו'", עכ"ל. ובמקו"א כתב הגר"א (חבקוק ב, ד) "שבטחון הוא כלל לכל המדות".

וחק' החתם סופר על דברי הגמ' מדוע העמידן חבקוק על האמונה בהשי"ת, הרי אמרו חז"ל שכלל כל התורה כולה הוא - "ואהבת לרעך כמוך"? ותני' החתם סופר, על פי מה שפיי רש"י פי' (שבת שם) וז"ל, "דעלך סני לחברך לא תעביד - ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כו, י) - זה הקדוש ברוך הוא, אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאו שיעבור חבירך על דברך", עכ"ל. וכתב החת"ס וז"ל, "הנה הקב"ה המטיב ומשגיח ומנהיג העולם כולו, ואם הייתי אני עושה כן לאחר הלא הי' רע בעיני אם יעבור על רצוני, הי' לחברך לא תעביד ומכ"ש להקב"ה לא תעביד שהוא המחיה ומטיב וזן ומפרנס ומשגיח ואיך נעבור על רצוני, וזהו כוונת במלות קצרות ע"ש. וא"כ תינתן מי שמאמין בהקב"ה והשגחתו והתנהגותו וכמו שהאמין הגוי הזה שעל כן בא להתגייר וא"כ סגי ליי בואהבת לרעך

כמוך, אבל מי שיכחיש כל זה שאין הקב"ה המשגיח וזן ומטיב והכל במקרה אין כאן ענין לואהבת לרעך כמוך, ע"כ בא חבקוק והעמידן על "צדיק באמונתו יחיה", שיאמין תחלה בהשי"ת, ושוב ממילא ע"י ואהבת לרעך כמוך יקיים כל התורה כולה", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, שהטעם ש"ואהבת לרעך כמוך" הוא כלל כל התורה כולה, משום דאחר שיהודי מאמין שכל מה שיש לו הוא רק מאת השי"ת, והוא ית' זן ומפרנסו, ומזמין לו כל צרכיו, ועושה עם כל אחד ואחד טובות עד אין סוף, בודאי בלי שום ספק כלל, יעשה רצונו של השי"ת ויעבוד אותו בלב שלם.

ובאמת, זהו כוונת דברי החובת הלבבות, שכתב, יסוד היסודות בעבודת אלוקים בנוי על חובת הכרת הטוב (פתיחה לשער עבודת אלוקים), ורק אחר שיכיר כל הטוב אשר הקב"ה תמיד גומל לנו בכל רגע ורגע, מתוך הך הכרה יתחייב השכל לעבוד הקב"ה, שלא יתכן לעבור על רצונו אם מכיר כל השגחת השי"ת. ומי שאינו עושה רצונו של השי"ת הוא רק מחסרון אמונה בהשי"ת.

אהבת ישראל - רק עם אמונה

אולם נראה לבאר באופן אחר, דהנה לא יתכן כלל לקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך" בלי אמונה איתנה בהשי"ת. שכל זמן שאינו מאמין באמונה שלימה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, לא יתכן לאהוב כל יהודי, שהרי אם יהודי יעשה לו איזה עוולה, יחשוב שחבירו הוא סיבת הרע, ויהיה סיבה לשונאו, ולא יאהבו. אבל מי שיש לו אמונה איתנה בהשי"ת, ומאמין באמונה שלימה שלא יתכן לשום בן אדם, לעשות לו שום דבר אשר לא נגזר מאת השי"ת, וכל מה שנעשה הוא אך ורק בגזירת השי"ת, אם כן אפילו אם עשה לו חבירו איזה עוולה, אינו מגרע האהבה כלל, שהרי הוא יודע שחבירו אינו סיבת הרעה, רק הכל הוא מאת השי"ת.

ולפי זה מובן היטב מדוע ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה, שכלל כל התורה כולה הוא אמונה בהשי"ת. ובשביל לקיים מצות 'אהבת ישראל' צריך להיות מאמין באמת בהשי"ת. ומי שהוא מאמין בהשי"ת בודאי יקיים כל התורה כולה, ולא יעבור על שום עבירות, כמו שכ' החת"ס כמ"ש"נ לעיל, וגם משום שהרי הוא מאמין בשכר ועונש.

נמקה מיוסד על אמונה בהשי"ת

ולפי"ז יש לבאר הקשר מרישא דקרא לסיפא דקרא. נקדים דברי הספר החינוך (מצוה רמ"א) בביאורו לענין "איסור נקמה" וז"ל, "משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד

איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצטערהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב' טו, יא): הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם, "עכ"ל. הרי, דאיסור נקמה מיוסד גם על עיקרי יסודות האמונה בהשי"ת, שאין שום אדם בעולם סיבת הרע, רק הכל הוא מאת השי"ת, ועל כן אינו נכון לנקום בו. וא"כ י"ל דזהו ההקדמה לקיים מצות זאהבת לרעך כמוך, וזהו הקשר בין רישא דקרא לסיפא דקרא.

אופן לדון חבירו לכף זכות

ולתורות עד היכן הדברים מגיעים, הנה ר' יעקב עמדין (בספרו בית מגדל עוז, בענין עליית הדין לכף זכות) כתב דבר נפלא, שאפילו אם לא ימצא שום אופן לדון את חבירו לכף זכות, יאמר: "שהקב"ה סילק ממנו הבחירה כדי לעשות רצון אבינו שבשמים". וז"ל, "וגדולה מזו למדנו ממוקרא מלא שאפילו על מעשה רשע ופסע מוחלט שאי אפשר ללמוד זכות בשום פנים, כענין שמעי עם דוד, שהרשיע לעשות אשמה רבה בקללתו הנמרצת על חנם ועל לא דבר, להטיל דופי בדוד הצדיק שלא חטא מעולם לבית שאול, אדרבה שילם לו ולביתו טובה תחת רעה, ולא כמו שנהג שאול עמו שרצה לשלם לו רעה תחת טובה, והיה בידו להנקם ממנו פעמים ולא אבה, מלבד מה שדרש דמי שאול ובניו מיד הורגיהם ועשה בהם נקמות, ולבני יהונתן גמל טובות ישועות ונחמות, והיה מהראוי לשמעי להוסיף אהבה לדוד, מה גם בהיותו חתן שאול, על כן אין מעשה מכוער ומגונה מזה נגד ה' ואדם, ולא נמצא דבר קשה הציור זר בטבע אדם אכזר יותר מזה, ועם כל זאת מחל לו דוד בהיותו בידו לקחת נקמתו ממנו ולשלם לו כפעלו, אעפ"כ המתין לו עד שנתמלאה סאתו, ולימד עליו זכות בשעתו, ואמר: "הניחו לו ויקלל כי ה' אמר לו קלל את דוד", ומי יאמר מדוע עשית כן, הרי דבר נפלא ומתמיה מאד, שתלה חטאו ועונו של שמעי ברצון שמים, כי שלוח הוא אליו קשה, כאילו עושה רצון שמים בכך, וכשמתנצל בעדו שאינו אלא שליח העושה שליחותו, וראוי לשכר ולא לעונש, כי כל פעל ה' למענהו, וגם רשע ליום רעה, "עכ"ל. דברים נפלאים!

תכלית קבלת התורה

איתא ביבמות (סב, ב): "אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא:

כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה, "ע"כ. ודברי גמ' אלו, הם יסוד לכל דיני אבילות הנוהגים בימי הספירה, שנוהגים שלא לישא אישה, ושלא להסתפר כו' (פי' תצ"ג). וצ"ב מדוע מתו תלמידי ר"ע דוקא בימים אלו, שהם ימי ההכנה לקבלת התורה?

ונראה לומר בעזה"ת, דיודעים דברי הגר"א שכתב (משלי כב, ט): "שעיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה". ועיקר הכל הוא בטחון, והוא כלל של כל המצוות, "עכ"ל. וכיון שכן, בימים אלו שאנו מכינים עצמנו לקבלת התורה, העבודה המוטלת עלינו הוא להתחזק במדת האמונה והבטחון. ותלמידי ר"ע הגם שהיו לומדים תורה, מ"מ כיון שלא קיימו "ואהבת לרעך כמוך", היה בהם פגם בעיקר קבלת התורה. וע"כ דוקא בתקופה זו מתו.

ומצינו בדברי חז"ל דזהו תנאי בעיקר קבלת התורה. הנה כתיב (שמות יט, ב): "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר". וכבר עמדו כל הראשונים מדוע כתיב "ויחן" בלשון יחיד ולא כתיב "ויחנו" בלשון רבים. ויודע מה שפי' רש"י (שם) וז"ל, "כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת", "עכ"ל. ומקור דברי רש"י מדברי המדרש (ויקרא רבה פ"ט, ט): "כתיב (במדבר לג, ו) 'ויסעו', ויחנו - נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת, כיון שבאו כולם לפני הר סיני נעשו כולם חנייה אחת, הדא דכתיב 'ויחן שם ישראל', 'ויחנו' שם בני ישראל אין כתיב כאן, אלא 'ויחן' שם ישראל, אמר הקדוש ברוך הוא הרי שעה שאני נותן תורה לבני, "ע"כ. הרי מבואר להדיא שהיה זה תנאי עיקרי בקבלת התורה, שישראל יהיו אוהבים זה לזה, וזה שייך רק עם אמונה איתנה בהשי"ת, שהאמונה הוא עיקר נתינת התורה לישראל כנ"ל.

מדה טובה מרובה

ולפי זה מובן היטב הטעם שנענשו תלמידי ר"ע בעונש גדול כזה, שחסרו במדת האמונה ובטחון - שהוא כלל כל התורה כולה, ומי שאין לו אמונה ובטחון זהו סיבה שיענש. אבל לעומת זה, מי שיש לו מדת האמונה ובטחון בהשי"ת, מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחד חמש מאות, יזכה לברכות עד אין סוף, "כדכתיב (משלי כה, ט): "איש אמונות רב ברכות ואין להעשיר לא ינקה". ועוד כתיב (ירמיהו יז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", התורה הבטיחה למי שיש לו אמונה ובטחון בהשי"ת שיזכה לברכה עד אין סוף! ולא עוד, שיזכה למה דכתיב: (תהלים לז, ד): "ויתן לך משאלות לבך". שהקרא איירי שם במי שבוטח בהשי"ת, ומי שבוטח בה', זוכה שהשי"ת יתן לו כל משאלות לבו. יה"ר מלפני אבינו שבשמים שימלא כל משאלות לבנו לטובה אמן סלה!